

09. A tanterv elméletének és gyakorlatának alakulása hazánkban a XX. században (Tantervi műfajok. NAT, helyi tanterv, kerettanterv)

Fogalma: A tanterv pedagógiai dokumentum, az oktatásirányítás eszköze, az oktatás tartalmának, kiválasztásának, feldolgozásának koncepciója.

Tantervekről a XVI. Századtól beszélhetünk.

Az első megtervezett tanterv Melanchton Fülöp (1497-1560) a protestantizmus kimagasló személyiségéhez fűződik.

Az általa kidolgozott tantervi rendszert 56 német városban vezették be.

A reformáció szemben állt a hagyományos tananyaggal. A Bibliát mindenki a saját nyelvén olvashatta.

Az ellenreformáció is megtette a maga pozitív lépéseit: 1599-ben a Jezsuita-iskolarendszer Ratio Studiorum néven „világtantervet” állított össze. Ez bármely földrészen „űködő jezsuita iskolára jellemző volt. Az oktatás ugyanazon időben, ugyanazzal a tanítási anyaggal, tantárggyal működött.

A tantervek egységes, törvényekkel is szabályozott állami feladattá az angol, de elsősorban a francia felvilágosodás hatására fogalmazódtak meg.

Négy európai felvilágosult abszolutista uralkodó sokat tett a felülről építkező, etatista, állami centralizáló elveit megvalósító tanterv kidolgoztatása, elrendezése ügyében:

- <u>Mária Terézia</u>	<u>Ausztria és Magyarország</u>	1740-1780
- <u>II. Frigyes</u>	<u>Poroszország</u>	1740-1786
- <u>III. Gusztáv</u>	<u>Svédország</u>	1771-1792
- <u>II. Katalin</u>	<u>Oroszország</u>	1762-1796

Magyarországon Mária Terézia adta ki az állami oktatás első központi tantervét: a saját korában korszerű, haladó szemléletű I. Ratio Educationist (1777)

Tantervi műfajok:

Ez egy ún. Sillabus-tanterv volt: (I. Ratio Educationis) (1777-1950)

- A tananyagot és az óratervet tantárgyakra és tanévekre írta elő, sorolta fel
- Körvonalazta a tantárgyi célokat, feladatokat
- A tananyag részletesebb kifejtését, a tanítás sorrendjét nem határozta meg, így lehetőség nyílt arra, hogy egy-egy tantárgyhoz több tankönyv is készüljön
- Módszertani utasításokat adott
- 1950-ig ez a tantervi műfaj volt érvényben

Központosított, előíró tanterv (1950-1990)

- Ez a tantervi műfaj tantárgyakra és évekre írta elő a pontosan és részletesen meghatározott tananyagot.
- Minden tárgyhoz csak egy tankönyv tartozott.
- Célokát, módszertani elveket írt elő.

Jelentős változást, előremutató tendenciát tükrözött a **1978-as tanterv**:

- Az iskolai személyiségfejlesztéshez jó alapot szolgáltatott azzal, hogy egységbe fogta az oktatás és nevelést.
- Lépéseket tett a tananyag belső differenciálására, és a követelmények tagolására tett kísérletet.

Központi kerettanterv és helyi tanterv: (1990-

Az elgondolás szerint:

- Műveltségi területenként – több esetben tantárgyanként – írja elő a tartalmat.
- A tanítási anyagot nem osztja fel évekre, témákra.
- Nem tartalmaz útmutatást a tanítás menetére
- Szervesen kapcsolódik a kerettantervhez a tankönyvpiac, a taneszközök, programok – curriculumok-.

NAT – Nemzeti Alaptanterv

A nyolcvanas évek második felétől egyre nagyobb igény támadt a közoktatás tartalmi-szervezeti megújulásra.

Felerősödtek az állami oktatás monopóliuma elleni kihívások.

Néhány közismert kísérleti iskola:

- Szentlőrinc
- Pécsi Nevelési Központ
- Törökbálint

1989-ben elkötelezettséget éreztek arra, hogy korszerű tanterv kidolgozásához kezdjenek, összefogják azokat a gyakorlati és elméletileg képzett szakembereket, akikkel együtt megvalósíthatják elképzeléseiket.

A minisztérium 1990-92 között különböző arányú helyesléssel, támogatással erősítette meg a rangosan folyó munkákat, illetve 1992-ben kifogásolható ellenérveket sorakoztatott fel, bár a NAT harmadik változata igen jó kritikát kapott.

A következő kormányzati ciklusban változott a helyzet, hiszen Báthory Zoltán, a tantervkészítés irányítója lett, akihez a feladatok elbírálása tartozott.

1995. október 05-én a kormány elfogadta a Nemzeti Alaptantervet.

A NAT cél- és követelményrendszere:

Egységes és differenciált tevékenységre épül.

A célrendszerben: az egész dokumentumot átszövik az általános értékek, elvek.

A követelményeket részletesen kifejti.

Főbb területek:

- demokratikus, nemzeti, európai és általános értékek.
- A személyiségfejlesztés-fejlődés általános pedagógiai céljai
- Valamennyi műveltségi területre vonatkozó közös követelmények
- Az egyes műveltségi, képzési területek és részterületek nevelési feladatai

A 1-6 és 7-10 évfolyamokra bontva

A 4.,6.,8., 10., évi konkrét követelményrendszer.

A NAT műveltségi területei

- 1 - Anyanyelv és irodalom: nyelvi kommunikáció, szépirodalom
- 2 - Élő idegen nyelv
- 3 - Matematika: ábrázoló geometria, matematika, számítástechnika
- 4 - Ember és természet: környezetismeret, fizika, kémia, biológia, egészségvédelem
- 5 - Földünk és környezetünk: földrajz-geológia
- 6 - Művészetek: ének-zene, tánc, rajz, komplex művészeti tárgy
- 7 - Informatika: számítástechnika, könyv – és könyvtárhasználat
- 8 - Életvitel és gyakorlati ismeretek: technika, háztartástan és gazdálkodás
- 9 - Testnevelés és sport: testnevelés és sport, mindennapos testnevelés

A NAT műveltségi területei, részterületei, tantárgyai a helyi tantervekben realizálódnak.

Struktúra

1-6 évfolyam

alkot egy

7-10 évfolyam

egységes rendszert

A NAT a 10 éves kötelező oktatás tartalmi szabályozását alapozza meg.

Az alpműveltségi vizsga tantárgyai

Kötelező tárgyak:

- anyanyelv és irodalom
- történelem és társadalomismeret
- matematika

Kötelezően választhatók:

- I.
 - idegen nyelvek
 - informatika
 - technika
- II. természettudományos tantárgyak
- III. humán tantárgyak

Minimálisan 6 tárgyból kell vizsgázni. Ehhez járulhat még a szabadon választható tárgyak kínálata. Az alpműveltségi vizsga és az érettségi nem áll szoros kapcsolatban egymással.

Helyi tanterv

A pedagógiai program részeként készül el a helyi tanterv, mint sajátos műfaj.

Az oktatási folyamatot, tartalmakat, tevékenységeket, eszközöket tervezi úgy, hogy a „kimenetre” is összpontosít, az ellenőrzési-értékelési rendszert is magában foglalja.

A NAT és a helyi tantervek kapcsolata

NAT - TPP - HT - VK

NAT= Nemzeti Alaptanterv

TPP= Tankönyv és Programpiac

HT= Helyi tanterv

VK= Vizsgakövetelmény

A helyi tanterv kialakítása:

Tartalmazza:

- 1 - a preferált értékeket
- 2 - a szakmai profilt, programot
- 3 - a fejlesztési elképzeléseket
- 4 - a törzsanyagot: az alaptanterv, vizsgakövetelmény alapján
- 5 - a iskolai tananyagot
- 6 - a egyéni tananyag körvonalait

A tantervfejlesztés feladatai:

Az országos és a helyi igények elemzése:

- 1 - a iskolai környezet, a tanúlással kapcsolatos értékek felmérése
- 2 - a település jellege
- 3 - a iskola hagyományai
- 4 - a tanulók pályairányultsága
- 5 - a szülők igényi
- 6 - a pedagógusok felkészültsége, ambíciói

Az iskola nevelési-oktatási koncepciójának kialakítása

A tantárgyi rendszer:

- az óraszámok
- az oktatás szervezeti kérdései

Az ellenőrzési-értékelési rendszer kialakítása

Tantárgyi programok:

- tematika
- követelmény rendszer
- taneszközök
- értékelési módszerek

A tanárok programjai (tanmenet)

A tanulók szintjén végzendő feladatok:

- tervezés
- választási lehetőségek és kötelezettségek
- órán és iskolán kívüli tevékenységek

A tanulócsoporthok létszáma, a kialakítás elve:

- képesség
- érdeklődés
- csoportbontás

Speciális programok:

- a tehetségek
- a lassan tanulók
- a korrekcióra és kompenzációra szorulóknak
- a hátrányos helyzetű tanulók számára

A NAT és a kerettantervek

1999. június 22-én módosították a közoktatási törvényt. Ennek középpontjában egy minőségelvű oktatáspolitikai jogszabály megalapozása áll.

Mindezt 3 tényező megvalósításával kívánják elérni:

- a tartalmi szabályozás kerettantervekkel történő kiegészítése
- az országos értékelési és minőségbiztosítási rendszer kialakítása
- az állami szerepvállalás erősítése az iskolák finanszírozása révén

A kerettantervek

A közoktatási törvény 1999. évi módosítása szerint a NAT alapján kerettantervek készülnek.

A tartalmi szabályozás

A kerettantervek a közoktatás tartalmi szabályozásának azon eszközei, amelyek a NAT-ra épülve együttesen biztosítják a nevelés-oktatás tartalmi egységét, korszerűségét, az iskolák közötti vertikális és horizontális átjárhatóságot. Biztosítják az oktatás rendszerszerű működését országosan, az iskolatípusok és az egyes intézmények szintjén.

A kerettanterv tartalmazza:

- a nevelés-oktatás célját, tartalmát
- a NAT műveltségi területeit tantárgyakra bontva
- a közös követelményeket
- az óraszámot: heti és éves kimutatásban évfolyamonként
- a 9. évfolyamtól iskolatípusonként készülnek a tantervek

A NAT funkciói az új típusú szabályozásban

Jól strukturált formában rögzíti:

- az átfogó nemzeti, európai és általános értékeket
- az általános fejlesztési követelményeket
- a korszerű és közös nemzeti alapműveltség kialakítását szolgáló tartalmi követelményeket

Mindezeknek be kell épülni a kerettantervekbe, illetve a helyi tantervekbe.

A NAT segíti a nemzeti műveltségi minimum kialakítását. A hatékony működés, a feladatok elvégzése érdekében szükséges, hogy a tantervi felépítés a közoktatás 12 évfolyamának egészét fogja át.

Lehetőség nyílik speciális tantárgyak bevezetésére, integrált tantárgyak kialakítására, illetve egyes tantárgyak magasabb óraszámban való tanítására.

A kerettantervek a 8+4-es iskolaszervezeten alapulnak. Ennek megfelelően az oktató-nevelő munka szakaszai:

- 1-4. évfolyam
- 5-8. évfolyam
- 9-12. évfolyam

A NAT érvényessége tehát az 1-12. évfolyamokra terjed ki.

A kerettantervek belső szerkezete

A kerettanterv 2 fő részből áll:

- az első: az általános célrendszer, műveltségkép, közös pedagógiai követelmények (az iskolatípusnak, iskolafokozatnak megfelelően)
- a második: a tantárgyi kerettantervek rendszere

Az egyes kerettantervek struktúrája, tartalma

- általános célkitűzések, feladatok
- tantárgyakon belül a készség- és képességfejlesztés lehetőségei, feladatai évfolyamonként
- a kötelező éves óraszám: évfolyamonként, tantárgyanként
- a kötelező témakörök, tartalmak

Az időkeret

A kerettantervek nem szabályozzák a heti kötelező óraszám egészét.

Marad egy időkeret, amelyet az iskola szabadon, a központi megközelítéstől függetlenül határozhat meg:

- sajátos, egyedi tárgyak: pl. néprajz, médiaismeret, a művészetek egy-egy ága
- szülői, társadalmi, tanulói elvárások kielégítése egy-egy tantárgy számára magasabb óraszám biztosításával
- új témakörök nagyobb arányú beépítése a tananyagba
- a hatékonyság fokozását segítő intenzív szakaszok beiktatása (idegen nyelv, társadalomismeret)

A tanulói részvétel szempontjából a kötelezően és szabadon választott órákon való részvétel tanórai foglalkozásnak számít.

A helyi tanterv készítése

A tantárgyi rendszer rugalmas kialakítását szolgálja a modulszerűen előírt témakörök megszervezése.

A pedagógusok módszertani szabadságát, a szabad taneszköztválasztást is biztosítja a kerettanterv, a kötelező tananyag mellett.

A kerettantervek készítésének alapelvei

1 Az egyértelműség elve

Egyértelmű útmutatást adjon a helyi tanterv elkészítéséhez.

2 A szükségesség elve

A kerettanterv csak a legszükségesebb mértékig szabályozzon.

3 Az integritás elve

A tantervi szabályozásnak biztosítani kell az oktatás rendszerszerűségét országosan, az iskolatípusok és az egyes intézmények szintjén is.

4 A differenciáltság elve

A pedagógiai sokszínűség megengedett, előnyös, ha nem sérti az oktatási rendszer integritását. Alternatív megoldások kimunkálása, több, azonos értékű pedagógiai rendszer kifejlesztése megengedett.

5 A tantárgyközi kapcsolatok erősítésének elve

Elő kell segíteni a tantárgyak közötti tartalmi-módszertani összefüggések kialakítását.

6 A képesség és tudás relevanciájának elve

A kerettanterv tananyaga feleljen meg a társadalmi és egyéni boldogulás igényeinek.